

УДК 140.8

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2024-2-7>**Кадієвська Ірина Аркадіївна**

доктор філософських наук,
професор кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін
Військової академії
вул. Фонтанська дорога, 10, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-3134-8574

Остапчук Тарас Степанович

кандидат педагогічних наук, полковник,
начальник кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін
Військової академії
вул. Фонтанська дорога, 10, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-7461-5508

НОВИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ)

Актуальність проблеми. Освіта є тією унікальною сферою суспільного буття, яка може допомогти досягти Перемогу та наблизити наше суспільство до благополуччя та стійкого розвитку. Важливим досягненням нині можна вважати затвердження у Збройних Силах України нової державної Доктрини лідерства, в якій досить вдало та обґрунтовано визначаються актуальні пріоритети. Практична реалізація цієї Доктрини дозволить підняти рівень професійної підготовки, розвинути моральні та психологічні якості особового складу сил оборони, розкрити та реалізувати національно-духовний потенціал бойових традицій українського війська, підтримувати психологічну готовність та ефективно виконувати завдання за призначенням.

Мета статті полягає у соціально-філософському аналізі новітніх як позитивних, так і негативних тенденцій розвитку в Військовій освіті в Україні.

Для реалізації означеної мети були використані такі **методи**, як метод критичного аналізу наукової літератури з даної проблематики, а також діалектичний та системний аналіз.

Результати дослідження. Застосування міждисциплінарного підходу в дослідженні сучасних змін у Військовій освіті дозволив співставити та порівняти як позитивні, так і негативні тенденції. Це надало можливість проаналізувати низку найбільш складних та гострих проблем, які стоять на заваді успішної реалізації державної Доктрини лідерства в Військовій освіті. З'ясовано, що до цих проблем можна віднести стрімке розповсюдження синдрому емоційного вигорання (СЕВ) та критичне зниження рівню адаптивності до стресу серед особового складу. Першим кроком до успішної реалізації Доктрини лідерства в Військовій освіті має бути підвищення мотивації та якості роботи всього професорсько-викладацького складу. Профілактика та попередження розвитку емоційного вигорання та підвищення рівню адаптивності до стресів це те, без чого сьогодні обійтись просто неможливо. Адже тривалі нервові навантаження здатні зруйнувати найміцніший організм, тому кожному викладачу вкрай важливо вміти вчасно помічати вплив стресогенних факторів та швидко знімати психічну напругу та негативний емоційний стан. Одним із найефективніших засобів профілактики розвитку синдрому емоційного вигорання є саморегуляція. Профілактика емоційного вигорання серед викладачів у Військовій освіті має включати низку важливих напрямків. До таких заходів варто віднести створення позитивного соціально-психологічного мікроклімату у колективі. В цьому контексті унікальну позитивну роль може зіграти використання широких можливостей тімбілдінгу, причому як в навчальному процесі із курсантами, так і в підвищенні рівню професійної майстерності всього професорсько-викладацького складу.

Ключові слова: Освіта, військова освіта, лідер, стрес, стресостійкість, синдром емоційного вигорання, саморегуляція, тімбілдінг.

Вступ. Проблема розвитку військової освіти є предметом дослідження різних галузей науки – філософії освіти, психології, історії, соціології, педагогіки та ін. Вона викликає інтерес багатьох дослідників, серед яких аналізу сучасного стану української Військової освіти присвячені численні наукові праці М. Зубалія, В. Дзюби, В. Зорія, Г. Ковалія та ін. Науковцями встановлено, що нині досить високі показники емоційного вигорання демонструють як військові, так і цивільні працівники Військової освіти, серед яких особливо виділяється професорсько-викладацький склад. Задля успішної реалізації пріоритетних завдань нової державної Доктрини лідерства в військовій освіті, має бути проведена системна робота щодо зниження рівню синдрому емоційного вигорання (СЕВ) та підвищення рівню стресостійкості.

Мета статті полягає в проведенні соціально-філософського аналізу новітніх як позитивних, так і негативних тенденцій розвитку в Військовій освіті в Україні. Для реалізації означеної мети були використані такі **методи**, як метод критичного аналізу наукової літератури з даної проблематики, а також діалектичний та системний аналіз.

Результати дослідження. Філософи в усі часи наполегливо шукають відповіді на найскладніші та найглобальніші запитання пов'язані із проблемами сенсу індивідуального та соціального буття. На відміну від тварин, людина завжди прагне жити осмислено. Люди такі унікальні істоти, які навіть за умов вимотуючих перевантажень та ризиків здатні отримувати насолоду від корисної та осмисленої діяльності. В той час, як навіть за найкращих та цілком комфортних умов, людина позбавлена сенсу буття, відчуває себе пригніченою та нещасливою. Відомо, що відсутність натхнення, ентузіазму та мотивації відчувати вкрай дискомфортно та неприємно. У вирі подібних міркувань філософи усіх часів постійно шукають якщо не рецепти знаходження сенсу життя, то хоча б ті джерела, до яких кожен із нас може звернутись та наблизитись до кращого розуміння своїх справжніх потреб та шляхів їх задоволення.

Як відомо, одним із неперевершених та унікальних джерел сенсотворення є система освіти та виховання. Справжній викладач, це особлива людина, яка має бути інтелектуальним та моральним взірцем для тих, хто навчається. Це той лідер, хто своєю енергією та ерудицією взмозі запалити цікавість до своєї дисципліни. Тому формальний підхід до навчального процесу є неприйнятним. Справжній викладач має знаходити індивідуальний підхід до кожного, надихати та пробуджувати творчу активність. Ідея освіти є найбільш давньою та продуктивною ідеєю людини, як зазначав І. Кант «Ідея виховання, яке розвиває всі природні показники людини, у будь-якому випадку істинна». Істинність цієї ідеї полягає в тому, що вона невіддільна від людської сутності, оскільки людина за Аристотелем – це жива істота, яка має *logos*. Наділеність людини логосом означає її здатність до різних видів розумової діяльності, найважливішою серед яких є вміння вчитися і здобувати освіту, що забезпечує її відтворення у якості соціалізованої та цивілізованої особистості. Людина за своєю сутністю є розумною істотою, яка потенційно наділена здібностями до мовлення та здатністю пізнавати світ, але ця здатність виявляється лише за умови життя у суспільстві, належного навчання і виховання, оскільки, як зазначав Цицерон: «Люди – лише ті, чий розум удосконалений знаннями, властивими освіченій людині». Цілком зрозуміло, що в світі завжди існували та існують різні системи освіти.

На превеликий жаль нині в умовах підступної та жорстокої російсько-Української війни, існує величезна кількість серйозних проблем, які об'єктивно відволікають від роботи, пов'язаної з реформуванням, відродженням та модернізацією вищої освіти. Однак освіта й зараз продовжує залишатись визнаним державним пріоритетом.

Так зокрема безперечним досягненням можна вважати затвердження у Збройних Силах України нової державної Доктрини лідерства в Військовій освіті, в якій досить вдало та обґрунтовано визначаються актуальні пріоритети. Лідерство залишається ключовим компонентом забезпечення професійної діяльності як окремих військовослужбовців різних категорій, так і органів військового управління, військових частин, підрозділів під час виконання завдань за призначенням, не дивлячись на різноманіття визначень та методів реалізації. Вагому роль лідерство військовослужбовців відіграє, зокрема, у цінностях, традиціях, етиці поведінки, дотриманні військової дисципліни та корпоративної військової культури в арміях держав членів

НАТО. Дана Доктрина – це документ, що відображає систему поглядів на процес, роль, місце та завдання військових організаційних структур щодо військового лідерства. Вона має на меті систематизувати ідеї, переконання, погляди і принципи військового лідерства, визначити та розкрити сутність засадничих лідерських цінностей у ЗС України та надати чіткі характеристики ідентичності лідера в українському війську. Практична реалізація цієї Доктрини дозволить підняти рівень професійної підготовки, розвинути моральні та психологічні можливості особового складу сил оборони, розкрити та реалізувати національно-духовний потенціал бойових традицій українського війська, підтримувати психологічну готовність та ефективно виконувати завдання за призначенням.

Безумовно ставлення до цієї нової доктрини можуть суттєво відрізнятись, однак переважна більшість працівників військової освіти щиро підтримують ключову ідею Доктрини, а саме: пріоритетність підготовки, виховання та розвитку нової генерації Українських офіцерів-лідерів. В Доктрині чітко визначене значення та роль гуманітарної складової. Обґрунтовано посилення уваги до ідеологічної, психологічної та філософської підготовки. Особливого значення також набуває патріотичне виховання. Серед ключових якостей сучасних офіцерів-лідерів визначаються такі як: мужність, стресостійкість, витривалість, надійність, честь, гідність, патріотизм, гуманізм тощо.

Задля успішної реалізації пріоритетних завдань Доктрини лідерства в військовій освіті, має бути проведена серйозна робота із підготовки та перепідготовки всього професорсько-викладацького складу. Перш за все мова йде про залучення викладачів до різноманітних стажувань та інших навчальних та наукових заходів, спрямованих не тільки на підвищення кваліфікації, але й на прояснення самої сутності нової ідеології у вітчизняній Військовій освіті.

Першим кроком до успішної реалізації Доктрини лідерства в Військовій освіті має бути підвищення мотивації та якості роботи всього професорсько-викладацького складу. Бажання та готовність постійно розвиватись та удосконалюватись, навчатись працювати на новому більш високому рівні визначатимуть наші подальші досягнення та успіхи. Всі ми маємо досягнути величезну відповідальність та налаштувати себе на довгий шлях тренувань та освоєння нового досвіду тих, хто вже досяг в цьому напрямку значних позитивних результатів. Для того, щоб всі ці нові активності були вдалими, необхідно значну увагу приділити таким завданням, як:

- укріплення та розвиток нової більш комфортної атмосфери в освітньому середовищі;
- організація проведення різноманітних заходів навчального, тренувального та просвітницького характеру з питань розвитку лідерства в Військовій освіті.

Крім цього величезного значення в сучасних гіперстресових умовах набуває робота, спрямована на зняття психологічної напруги та психологічне розвантаження. Причому ця робота має проводитись на регулярній основі не тільки з курсантами, але й з усіма викладачами. Викладацька діяльність належить до категорії стресогенних і вимагає великих резервів володіння собою та саморегуляції. Відомо, що у викладацькій діяльності часто з'являється стан емоційної напруженості. І це досить нормально. Після перебування в складних ситуаціях викладач найчастіше відчуває виснаженість, пригніченість та бажання розслабитись. В окремих випадках емоційна напруженість досягає критичного рівню, результатом чого може стати тимчасова втрата самовладання та самоконтролю. Такий стан науковці називають синдром емоційного вигорання (СЕВ). Це стан емоційного та фізичного виснаження, зниження енергетичного потенціалу, яке супроводжується порушеннями емоційної сфери. Важливими факторами, які впливають на вигорання, є індивідуальні особливості нервової системи і темпераменту. Процес вигорання зазвичай виникає в результаті внутрішнього накопичення негативних емоцій без відповідної «розрядки» і розвивається поступово. Спочатку у «вигораючого» починає зростати напруга у спілкуванні. Далі емоційна перевтома переходить у фізичну, людина не відчуває в собі сил для виконання навіть дріб'язкових справ, доводиться докладати багато зусиль, щоб примусити себе приступити до роботи. Така втома може провокувати стан пригніченості, апатію, спалахи роздратування, відчуття постійної напруги, дискомфорту. Стає усе важче зосередитись на якісному виконанні своєї роботи. В сучасній військовій освіті нині профілактика та

попередження розвитку синдрому емоційного вигорання (СЕВ) та підвищення рівню адаптивності до стресів набуває принципово важливого значення.

Профілактика емоційного вигорання серед викладачів у Військовій освіті має включати низку важливих напрямків. До таких заходів варто віднести насамперед створення позитивного соціально-психологічного мікроклімату у колективі. Одним із ефективних методів досягнення такої мети є регулярне проведення соціально-психологічних тренінгів для всього особового складу. Корекція може бути індивідуальною чи груповою. Для соціально-психологічного тренінгу профілактики чи корекції емоційного вигорання освітян можна адаптувати техніки та методи, що використовуються в різних психологічних школах.

В процесі проведення з освітянами профілактики чи корекції емоційного вигорання застосовуються різні ефективні методи. Одним із найефективніших засобів профілактики розвитку синдрому емоційного вигорання можна вважати саморегуляцію, адже без активної та усвідомленої ініціативи самої особистості неможливо успішно подолати цю проблему. Саморегуляція – це управління своїм психоемоційним станом, який досягається шляхом впливу людини на саму себе за допомогою слів, уявних образів, управління м'язовим тонусом і диханням. Безумовною перевагою є те, що прийоми саморегуляції можна застосовувати в будь-яких ситуаціях. Тривалі нервові навантаження здатні зруйнувати найміцніший організм, тому кожному викладачу вкрай важливо вміти вчасно помічати вплив стресогенних факторів, швидко й ефективно «розрядити» психічну напругу та знімати негативний емоційний стан. Не менш важливою є здатність миттєво здійснювати вольову мобілізацію. Успішно досягнути цього можна за допомогою методів психічної саморегуляції. В цьому контексті унікальну позитивну роль може зіграти використання широких можливостей тимблдіingu, причому як в навчальному процесі із курсантами, так і в підвищенні рівню професійної майстерності всього професорсько-викладацького складу у військовій освіті. Тимблдінг (англ. team – команда, building – будівництво, створення) об'єднує широкий комплекс заходів, призначених для створення командного духу серед співробітників та згуртування колективу. Тут головним завданням виступає підвищення працездатності та ефективності спільноти, а також покращення та підвищення рівню комунікації. Тимблдінг – це процес, спрямований на зміцнення команди і підвищення настрою всіх співробітників. Цей підхід ґрунтується на розумінні ключових принципів, що сприяють успішності командної роботи. По-перше це розвиток довіри. Надзвичайно важливим завданням є створення творчої, вільної та розкутої атмосфери ентузіазму та взаємопорозуміння. Оригінальні вправи, ігри та завдання зазвичай допомагають членам команди комфортно познайомитись, спілкуватись та проявляти креативність у спільній роботі. Також особливого значення набуває стимулювання ефективної комунікації. Тимблдінг дозволяє прекрасно розвивати такі важливі навички комунікації як: уважне слухання, взаємопорозуміння та вираження власних ідей. Тимблдінг чудово сприяє розвитку творчих навичок та постійно стимулює нестандартне мислення. Тимблдінг взмозі підвищувати мотивацію в роботі команди. Ігри, командні завдання та досягнення спільних цілей створюють позитивну атмосферу та надихають на досягнення успіху. Таким чином тимблдінг являє собою сукупність різноманітних активних заходів спрямованих на згуртування колективу та покращення якості командної роботи. Перші згадки про подібні експерименти можна знайти у літописах Стародавнього Риму, в яких зазначається, що вже тоді активно використовувались різноманітні спеціальні заходи та ігри для підтримки бойового духу воїнів. У сучасній військовій освіті США успішно практикують т.з. «Мотузковий курс». Це програма курсу психологічної та фізичної реабілітації. Успішний колектив, за цією філософією має працювати ефективно та злагоджено, як єдиний організм. Керівник, як будівельник команди, повинен вміти враховувати можливості та потенціал всіх членів колективу. Саме для того, щоб знайти індивідуальний підхід до кожного в команді та з'ясувати, хто є хто у колективі, й існує тимблдінг. Він дає прекрасну можливість кожному проявити свої позитивні якості, краще зрозуміти своїх колег та зблизитись із ними.

Найпопулярнішими видами тимблдіingu є: психологічний, творчий, спортивний, історичний та екзотичний. Психологічний тимблдінг перш за все передбачає проведення цікавих ігор на

розвиток емоційного інтелекту та емпатії, взаєморозуміння, виявлення лідера та покращення якості командної роботи. Актуальним є використання тренінгів, тестів, спільного вирішення завдань, пошуків виходу зі складних ситуацій. Їх сенс полягає в тому, щоб члени колективу вчилися краще розуміти логіку прийняття рішень іншими людьми та із задоволенням проявляли свої вміння, таланти та здібності в колективі. Важливою частиною такої роботи є з'ясування ролей та психологічних установок своїх колег. Найпростіший приклад такого тимблдинга – вправи «на довіру», «на підвищення впевненості у собі», «на підвищення стресостійкості», тощо.

Висновки. Отже, в результаті дослідження нами були зроблені наступні висновки. Безперечним досягненням можна вважати затвердження у Збройних Силах України нової державної Доктрини лідерства в Військовій освіті, в якій досить вдало та обґрунтовано визначаються актуальні пріоритети, а саме: підвищення якості підготовки, виховання та розвитку нової генерації Українських офіцерів-лідерів. В Доктрині чітко визначене важливе значення та роль гуманітарної складової. Обґрунтовано посилення уваги до ідеологічної, психологічної та філософської підготовки. Особливого значення також набуває патріотичне виховання. Серед ключових якостей сучасних офіцерів-лідерів визначаються такі як: мужність, стресостійкість, витривалість, надійність, честь, гідність, патріотизм, гуманізм тощо.

Встановлено, що нині досить високі показники емоційного вигорання демонструють як військові, так і цивільні працівники Військової освіти, серед яких особливо виділяється професорсько-викладацький склад. Тому задля успішної реалізації пріоритетних завдань нової державної Доктрини лідерства в військовій освіті, окрім підготовки та перепідготовки всього професорсько-викладацького складу має бути проведена системна робота щодо зниження рівню синдрому емоційного вигорання (СЕВ).

Профілактика емоційного вигорання у Військовій освіті в сучасних умовах має включати низку важливих напрямків. До таких заходів варто віднести насамперед створення позитивного соціально-психологічного мікроклімату у колективі. Одним із ефективних методів досягнення такої мети є регулярне проведення соціально-психологічних тренінгів для всього особового складу. Корекція емоційного вигорання педагогічних працівників має проводитись із усіма бажаними. Корекція може бути індивідуальною чи груповою. В процесі проведення профілактики чи корекції емоційного вигорання мають застосовуватись різні ефективні методи.

Одним із найефективніших засобів профілактики розвитку синдрому емоційного вигорання можна вважати саморегуляцію, адже без активної та усвідомленої ініціативи самої особистості неможливо успішно подолати цю проблему. В контексті роботи спрямованої на зниження рівню емоційного вигорання (СЕВ) також унікальну позитивну роль може зіграти використання широких можливостей тимблдингу, причому як в навчальному процесі із курсантами, так і в підвищенні рівню професійної майстерності всього професорсько-викладацького складу у військовій освіті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарчук О. І., Карамушка Л. М., Москальова А. С. та інші. Психологічні умови попередження професійного стресу та професійного вигорання керівників освітніх організацій : спецкурс для слухачів очно дистанційної форми навчання в системі післядипломної педагогічної освіти. Київ, 2015. 48 с.
2. Корольчук М. С., Корольчук В. М., Березовська Л. І. Професійне вигорання працівників освіти : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 304 с.
3. Бещук-Венгерська Н. В. Профілактика синдрому професійного вигорання у педагогів : методичний посібник. Вінниця : ММК, 2015. 110 с.
4. Концепція лідерства за стандартами армій країн НАТО (Conception of leadership in accordance with the armies standards of NATO countries): навчальний посібник / А. Вітченко, Л. Кримець, О. Хміляр та ін. / К. : НУОУім. Івана Черняхівського, 2018. 252 с.

REFERENCES

1. Bondarenko O.I., Karamushka L. M., Moskalova A. S. (2015). Pshuhologichni umovy poperedshenna prophesiinogo stresu ta profesiinogo vugoranna kerivnikiv osvithnih organizacii [Psychological conditions for prevention of professional stress and professional burnout of managers of educational organizations]. Kuiv, 48 p. [in Ukrainian].
2. Korolchuk M. S., Korolchuk V. M., Berezovska L. I. (2017). Profesiine vugoranna pracivnikiv osvitu [Professional burnout of education workers]. Kuiv, 304 p. [in Ukrainian].
3. Beshuk-Vengerska N. V. (2015). Profilactuka profesiinogo sindromu vigoranna u pedagogiv. [Prevention of professional burnout syndrome in teachers]. Vinnuca. 110 p. [in Ukrainian].
4. Vitchenko A., Krumec L., Hmilar O. Konceptia liderstva za standartamu armii krain NATO (2018). [Conception of leadership in accordance with the armies standards of NATO countries]. Kuiv. 252 p. [in Ukrainian].

Kadievskia Irina Arkadiivna

Doctor of Philosophical Sciences,
Professor at the Department of Humanitarian
and Socio-Economic Disciplines
Odesa Military Academy
10, Fontanska doroha str.,
Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3134-8574

Ostapchuk Taras Stepanovych

Candidate of Pedagogical Sciences, Colonel,
Head of the Humanitarian and Socio-Economic Department Discipline
Odesa Military Academy
10, Fontanska doroha str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7461-5508

A NEW VECTOR FOR THE DEVELOPMENT OF MILITARY EDUCATION IN UKRAINE (SOCIAL AND PHILOSOPHICAL ASPECT)

The urgency of the problem. Education is that unique sphere of social life that can help achieve Victory and bring our society closer to well-being and sustainable development. An important achievement today can be considered the approval of the new state Doctrine of Leadership in the Armed Forces of Ukraine, which quite successfully and reasonably defines the current priorities. The practical implementation of this Doctrine will make it possible to raise the level of professional training, develop the moral and psychological qualities of the personnel of the defense forces, reveal and realize the national and spiritual potential of the combat traditions of the Ukrainian army, maintain psychological readiness and effectively perform assigned tasks.

*The purpose of the article is a socio-philosophical analysis of the latest both positive and negative development trends in Military Education in Ukraine. To realize this goal, such **methods** as the method of critical analysis of scientific literature on this issue, as well as dialectical and systemic analysis, were used.*

***Research results.** The use of an interdisciplinary approach in the study of modern changes in Military Education made it possible to compare and compare both positive and negative trends. This provided an opportunity to analyze a number of the most complex and acute problems that stand in the way of the successful implementation of the state Doctrine of Leadership in Military Education. It was found that these problems include the rapid spread of emotional burnout syndrome (EBS) and a critical decrease in the level of adaptability to stress among personnel. The first step to the successful implementation of the Doctrine of Leadership in Military Education should be to increase the motivation and quality of work of the entire teaching staff. Prevention and prevention of the development of emotional burnout and increasing the level of adaptability to stress is something that is simply impossible to do without today. After all, long-term nervous stress can destroy the strongest organism, so it is extremely important for every teacher to be able to notice the influence of*

stressful factors in time and quickly relieve mental tension and negative emotional state. One of the most effective means of preventing the development of emotional burnout syndrome is self-regulation. Prevention of emotional burnout among teachers in Military Education should include a number of important directions. The creation of a positive socio-psychological microclimate in the team should be included among such measures. In this context, the use of the broad possibilities of team building can play a unique positive role, both in the educational process with cadets and in raising the level of professional skill of the entire teaching staff.

Key words: *Education, military education, leader, stress, stress resistance, emotional burnout syndrome, self-regulation, team building.*